

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Векуа Н. Інтелектуалізація сучасного українського лексикону. *Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти і технологій в XXI столітті*: збірник тез та доповідей. Ч. 1. Ізмаїл, 2023. С. 48–50.
2. Голоюх Л. Інтелектуалізація авторської модальності в сучасних українських прозових текстах. *Лінгвостилістичні студії*: науковий журнал. Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2016. Вип. 4. С. 55–62.
3. Кобилянська О. Твори в 5-ти томах. Київ, Т. 1. 1962. Т. 1963.
4. Копач О. Мовостиль Ольги Кобилянської. Ч. 11. Торонто: Канадське наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1972. 188 с.
5. Томашук Н. О. Про один епізод літературної боротьби за О. Кобилянську. *Творчість О. Кобилянської*: тези доповідей республіканської наукової конференції, присвяченої 100-річчю з дня народження письменниці. Чернівці, 1963. С. 11–14.
6. Шевченко Л. Інтелектуалізація української літературної мови: лінгвістична та теоретико-епістемологічна аспектологія: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ, 2002. 518 с.
7. Шепель Ю. Вплив словотвірних процесів на інтелектуалізацію української літературної мови та на зростання її емоційно-оцінної лексики. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка*. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». Том. 2. № 8. 2017. С. 139–142.
8. Януш Я. Роль Лесі Українки в інтелектуалізації української літературної мови. *Леся Українка і сучасність*: збірник наукових праць. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 4, Кн. 2. С. 210–220.

УДК 81`27:37=161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.13>

**ІМ'Я ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ:
НЕФІЛОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ НА ФІЛОЛОГІЧНУ ТЕМАТИКУ**

**NAME AND IDENTITY:
NON-PHILOLOGICAL DISCUSSIONS ABOUT PHILOLOGICAL ISSUES**

Малаш О.В.,
orcid.org/0000-0002-5726-5646
кандидат філологічних наук,
молодший науковий співробітник
Інституту мовознавства імені О.О. Потебні Національної академії наук України

Стаття присвячена дискусії довкола сучасної антропонімії українців. На матеріалі обговорень у непрофесійних колах – у соціальній мережі Facebook і на YouTube-каналі – досліджено настрої й тенденції, пов'язані з баченням ролі власного імені в національному самовизначенні українців у XXI столітті. За точку відліку взято повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 2022 р., коли, на думку частини дискутантів, відбулося прискорене переосмислення національних цінностей.

Матеріалами дослідження стали коментарі під дописами та відео, пов'язані з обговоренням українських та російських варіантів офіційних і неофіційних імен у контексті опору російській мовно-культурній експансії.

Українці без філологічної освіти охоче обговорюють проблеми українського антропонімікону та його стосунок до національної ідентичності. Дослідження текстів коментарів показало, що погляди на співвідношення «ім'я/національне я» в дискутантів неоднакові. Для одних мовців український варіант імені чи гіпокористики – обов'язковий складник поваги до свого народу, інші ж наполягають на свободі вибору й неприпустимості нав'язування єдиного стандарту антропонімії.

Матеріали на тему українізації імен породжують в учасників дискусії різні емоції та амбіції: бажання популяризувати українські варіанти антропонімів чи, навпаки, заперечити їхнє право на існування в сучасному світі; несхвалення практики використання російських варіантів імені; опір втручання у приватну сферу та ін.

Особисті життєві історії, якими ділилися учасники обговорень, засвідчують, що вибір варіанта імені може стати суспільною проблемою. Зокрема, порушено питання захисту права на українську звукову оболонку імені перед однокласниками, вчителями, працівниками державних органах, у соціальних мережах тощо. Проілюстровано, як українці, зокрема неповнолітні, вимагають поваги до їхньої особистості та/або до їхнього національного самовизначення через наполягання на відповідному варіанті імені.

Ключові слова: ономастика, соціономастика, антропонімія, гіпокористика, соціальні мережі, національна ідентичність.

The article deals with the discussion around the state-of-the-art anthroponymy of Ukrainians. A case study of the social media talks in non-professional communities (comments on Facebook and YouTube) focuses on exploration of moods and trends related to the interpretation of proper names and their modifications in the national identification of the Ukrainians in 21st century. As a starting point, the full-blown invasion of the Russian Federation in Ukraine 2022 has been accepted, when a rapid reconsideration of national values arose, as some discussants state.

The paper analyzes comments on the posts and videos related to Ukrainian and Russian variants of formal and informal proper names within the context of the resistance to the Russian linguistic and cultural expansionism.

The comments analysis reveals that Ukrainians without philological degree willingly discuss problems of the Ukrainian anthroponymicon and what the way it concerns the national identity. The discussants have non-similar views on the ratio between the name and national Selves. Some speakers are of the opinion that the Ukrainian variant of a name or a hypocoristic is an indispensable component of the respect for their nation; the others, however, insist on the free choice and unacceptability of forcing a single standard in the name giving.

Materials related to the ukrainization of names produce diverse emotions and ambitions among discussants: aspiration to popularize Ukrainian variants of anthroponyms or vice versa, to negate their eligibility to exist in the modern world; disapproval of Russian variants of names; resistance to the invasion of privacy etc.

Personal life stories shared by participants of the debates reflect that choosing of a name variant might be a social problem. For instance, an issue of protecting the right for the Ukrainian sound shell of a name is raised. The discussants tell that they had to fight about that against their classmates, teachers, state officials, on social media a. s. f.

Key words: onomastics, social onomastics, anthroponymy, hypocoristic, social media, national identity.

Постановка проблеми. Спілкування в XXI століття все більше переміщується в онлайн. Причин та приводів для цього є чимало: широка доступність мережі Інтернет та відповідних пристроїв; проблематичність особистих зустрічей (напад РФ на Україну в 2014 р., пандемія COVID-19, повномасштабне вторгнення Росії в Україну 2022 р.); відчуття більшої свободи при коментуванні в соцмережах, аніж при усній комунікації тощо. З дописів у Facebook, Instagram, Telegram, Twitter тощо дізнаємося новини, читаємо про гучні скандали довкола суспільно-політичних подій. Читачі мають можливість публічно реагувати на отриману інформацію за кілька секунд після її оприлюднення. Тому соцмережі посідають чи не чільне місце у спілкувальній активності сучасних українців, стаючи зручними майданчиками для обговорень. Б. Ковалевич наголошує й на тому, що соціальні мережі – дієвий інструмент впливу на масову свідомість [5, с. 118].

Попри безумовну важливість соцмережових комунікацій мовознавці все ще не сприймають матеріали таких дискусій достатньо серйозно, тому рідко вдаються до їх аналізу чи систематизації. Для цього є низка причин. По-перше, відлякує анонімність дописувача (він може виявитися не тим, за кого себе видає, а отже, і його аргументи також сумнівні). Крім того, є ризик, що допис або коментар будь-якої миті зникне чи буде змінений, позбавивши дослідника доказової бази. Не варто забувати також, що довкола особистості автора (блогера) формується своєрідна «інформаційна бульбашка», коментарі поза якою (так звані непопулярні) так чи інакше підлягають цензуруванню або самоцензуруванню. Тобто дослідник матиме справу не зі справжнім розмаїттям суспільних поглядів на проблему, а з вибірковими тверджен-

нями, які відповідають «основній лінії». Нарешті, є суто психологічний бар'єр: чи може справжній вчений дозволити собі витратити час на малограмотні тексти повідомлень у фейсбуці чи під відео на ютубі? Подібні застереження призводять до того, що живе – хоч і віртуальне – спілкування незаслужено лишається поза увагою.

Утім, актуальність проблем, пов'язаних зі спілкуванням українців в інтернеті, вже аргументували Л. Андрієнко, С. Воропай, О. Дзюбіна, К. Коган, Ю. Маковецька-Гудзь, Т. Полтавець, С. Чемеркін та ін. А оскільки найактивнішими користувачами текстоорієнтованих соцмереж (Facebook, Twitter, телеграм-каналів) стають здебільшого громадяни в тому віці, який передбачає залученість у соціо- й державотворчі процеси (25+ років), то аналіз їхніх висловлювань із тих чи тих тем – це фактично скринінг суспільної думки, яким ми не повинні нехтувати.

За нашими спостереженнями, чи не найбільше дискусій у соцмережах відбувається саме довкола мовних питань. Інші теми чи новини можуть привертати менше уваги, бо висловлення власного погляду на проблему часто потребує відповідної фахової компетенції. Дещо інакша ситуація з мовою, надто державною. Оскільки мову прийнято вважати спільним надбанням усього народу-носія, всієї країни, то не виникає і сумнівів у тому, що кожен має право висловлювати думку з приводу актуальних питань мовної політики, будови мови, її словникового складу, – навіть за відсутності спеціальних чи бодай базових знань із філології. Тим, хто стоїть на патріотичній позиції та наполягає на виконанні мовних обов'язків, видається очевидним, що мовна свідомість невідривна від національної. Тому порушення мовних норм вони трактують як недостатньо сумлінне виконання національних обов'язків. Навіть якщо

людина критикує мовне недбальство лише в теорії, а на практиці так само припускається помилок, уже саме обговорення цих тем свідчить про небайдужість до майбутнього української мови, її естетики та функціональності.

Розмови про мовну свідомість, про дбайливість до національної мови точаться й довкола ономастики. І це закономірно, адже, за Л. Белеєм, «наші сучасники, вибираючи імена (...) для найменших громадян України, – стають творцями сучасного іменника українців» [1, с. 4], тобто долучаються до культуротворчого і навіть певною мірою націєтворчого процесу. Мовознавець зауважує, що «ця всезагальна причетність всякщого не лише до вживання, а й до творення власних імен зобов'язує до відповідального ставлення до процесу співтворення власних імен українців» [там само].

На вибір імені так чи інакше впливають сторонні події: зміна релігії, політичної орієнтації, національного самоусвідомлення. За Біблією, іудея *Савла*, після того як він став апостолом Христа, почали називати *Павлом*. Колишні язичники Русі, прийнявши християнство, отримували церковне ім'я: княгиня *Ольга* була охрещена *Єленою*, князь *Володимир* – *Василієм*. Зміни імені вимагала й зміна статусу: «панна покойова» *Марина* з поеми Тараса Шевченка стає *Марисею*, служниця *Зінка* з п'єси Михайла Старицького «Не судилось» – *Зізі*, на французький лад. В оповіданні «За щастям» Анастасії Якименко героїня перейменовує себе з «релігійної» *Серафими* на *Люцію* (скорочено від «Велика жовтнева революція»). Інколи, як показано в романі «Слово за тобою, Сталіне» Володимира Винниченка, зміна імені (*Ванечка* замість *Івасик*) була покликана вберегти від переслідувань за «буржуазний націоналізм». Інколи моду ім'я зумовлює значуща суспільно-політична подія. Наприклад, перемога України на Євробаченні 2022 р. із піснею «Стефанія» породила «Стефанія-бум»: батьки почали масово називати своїх дочок цим іменем [14].

Проблеми національної та будь-якої іншої ідентичності не проходять повз українську національну спільноту. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну, каталізуючи питання української незалежності, збурило й нову потужну хвилю дискусій щодо мовної самобутності. Це пов'язано з переходом багатьох російськомовних на українську, з потребою вивчення державної мови, вдосконаленням мовних навичок, а також із прагненням позбутися всього російського як ворожого. Зокрема це стосується власних імен – найбільшою

ж мірою українсько- та російськомовних варіантів давньогрецьких, давньоримських, давньоєврейських антропонімів (*Марія, Кирило, Оксана/Ксенія, Анна/Ганна, Микита/Нікіта, Наталія* та ін.) і похідних від них гіпокористик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто сказати, що про необхідність захистити український варіант імені (зокрема, від зросійщення та спольщення) писав ще Іван Огієнко у «Стилістичному словникові української мови» [9]; антропоніми пов'язували з «етнічною межею» в 1970-х рр. [17, с. 13]. Отже, в тому, що ім'я має значення, не було жодних сумнівів і до Незалежності. Це, підтверджує, зокрема, й історія про те, як у 1987 р. на Літній школі словацької мови в Братиславі Миколу Рябчука насварила керівниця радянської делегації, бо він транслітерував своє ім'я *Mukola*, а не *Nikolay* [2, с. 45]. Відверто і з жалем констатує Л. Масенко зникнення традиційних українських зменшувально-пестливих варіантів імені: «Петра кличемо Петею, начебто не взивали його наші матері Петриком, Петрусем, Петрунею...» [8, с. 12] Але саме в ХХІ ст. найактивніше заговорили про важливість активування власного антропонімікону самі носії мови без філологічної компетенції. Невипадково в Запорізькому національному університеті впроваджено дисципліну «Власна назва і суспільство», викладання якої має на меті, серед іншого, «аналізувати головні тенденції історичного розвитку українського народу, цінувати його культурно-історичні та морально-етичні надбання та сприяти розв'язанню актуальних загальнодержавних і суспільних завдань» [3].

Постановка завдання. Для нас було важливо дослухатися саме до думок тих мовців, які за фахом не є філологами. Щоб пересвідчитися в тому, що учасники віртуальної дискусії не мають мово- чи літературознавчої спеціальності за плечима, ми звертали увагу як на формальні показники – інформацію у профілі користувачів (дані про освіту, місце праці тощо), – так і на неформальні – відповідність коментарів нормам української літературної мови. Причому другий критерій, за браком офіційної інформації, виявлявся більш помічним. Особливу вагу це мало при відстеженні коментарів на YouTube, де про коментаторів часто взагалі нічого не було відомо, крім їхньої мовної компетенції.

Ми засвідчили, що значну увагу (100+ коментарів у Facebook, 200+ у YouTube) привертають публікації, присвячені тому, чи личить українцям із чіткою національною позицією називати себе та своїх дітей російськомовними варіантами

імен. Тож **матеріалами дослідження** стали висловлювання під відео на YouTube-каналах, а також у таких фейсбук-групах, як «Українська мова для всіх», «Пишемо грамотно українською мовою. Запитуйте – відповідаємо», на сторінках фахівців-мовознавців, як-от редакторки Ольги Васильєвої, чи на особистих сторінках користувачів. Учасники обговорення акцентують на його актуальності: *«Давно чекаю цієї дискусії в українському суспільстві. Ці всі Діми та Сірбожи – це пережитий біль.»* *Прийшов час знову чути – Дмитро – Дмитрик, Сергій – Сірко, ітд.»* (Iva Eve Demchuk) [11].

Використовуючи **метод залученого спостереження**¹, ми вирішили дослідити питання, як у широких, немовознавчих колах сприймають власні імена та як пов'язують їх із ідентичністю свого народу.

Виклад основного матеріалу. Побіжне ознайомлення зі змістом довколамовознавчих коментарів у Facebook і YouTube показало, що протиставлення «свій-чужий» на ґрунті імені для частини учасників дискусії – явище звичне. Наприклад, варіант гіпокористики *Наташа*, на думку деяких коментаторів, точно не личить «своїм»: *«українці не беруть "наташ" в свою діаспору, а їх підбирає тільки група з позначкою "ru"»* (Steven Rich) [11]. Відзначають і те, що *«озвучення українських імен на російський лад — це результат багаторічної русифікації»* (@wilkilozhki) [16]. І навіть натякають на асоціації з радянською зброєю: *«З Катюшею навіть більше не в тому проблема, що це зросійщений варіант. А в тому, що це радянський символ, причому військовий»* (Zhenya Plyasova) [4]. Подальше вивчення висловлювань у дискусії демонструє складну лінгвофілософську проблему, яку дискусанти намагаються розв'язати всіма можливими способами. Перелік порушених в обговоренні питань наводимо далі.

1. Вибір імені: важливе чи вторинне? Щоб розпочати дискусію, можна вдатися до різних прийомів: запитати, що думає спільнота з приводу того чи того питання [10]; опублікувати допис чи відео з чіткою позицією автора та мотивувати спільноту погоджуватися з висловленою думкою або критикувати її [7; 12; 16]; надати інформацію нейтрального змісту, але таку, яка потенційно здатна спровокувати емоційні реакції; використати одночасно кілька підходів [11]. З того, що вдалося побачити на сторінках соцмереж, можна висувати, що комбінуванням підходів цілком

можливо розпалити дискусію на 1000+коментарів, а також генерувати пасивні реакції публіки (вподобайки, емоджі тощо).

Спостереження показали досить гострі й різномірні відгуки від учасників інтернет-суперечок. Так, частина вважає за неприйнятне використовувати російськомовні паспортні імена, а також неофіційні антропоніми в українському мовному просторі: *«То що, українськими селами і містами будуть бігати митюлі і митяї?»* (Alla Boyko), *«Для чого їхати до Московії, якщо вже в свідоцтвах про народження наших дітей пишуть Крістіна, Нікіта, МаксІм, Арт'юм, Кіріл, Маріна...»* (Ostap Kalaydyn) [11]. Обурюються і зросійщенню українських варіантів імен у паспортах старого зразка («освячений іменем власної незалежної держави російськомовний “переклад” (...) імені», за словами Л. Белея [2, с. 45]): *«в паспортах наших Олександрів та Миколаїв російською пишуть самі знаєте як, але Ви того не помічаєте»* (Дейнеко Людмила) [19]. Інші ж наполягають на вторинності проблеми антропонімації: *«Яка різниця як батьки називають воїх янголяток, якби вони були здорові та щасливі і вирости гарними людьми»* (Ірина Колодяжна) [11], *«По моєму це дурня придумана тими кому скучно. Щось типу етеру і тд.»* (Ірина Ігунка) [4], на свободі вибору: *«Якщо мені чи дитині подобається саме таке ім'я, то чому ні?»* (Ірина Ходаківська), *«я вважаю, що будь-яка форма імені має право на існування, оскільки воно (ім'я) належить лише єдиній людині, яку саме так, а не інакше, назвали її батьки»* (Nataliia Vlasenko) [11], покликаючись на чинне законодавство: *«Згідно з Сімейним кодексом України батьки дають імена, які побажають»* (Вероніка Деркач), на вимоги доброго тону: *«за правилами етикету і для вияву поваги ви повинні називати людину так, як вона представиться, а не так, як ви знаєте по правилах мови і мовлення. Якщо я представляю вам Леною, то будьте добрі, так мене і називайте (це так, для прикладу) Звичайний етикет»* (Elena Vermes) [там само].

Деякі учасники стверджують, що якщо не використовувати українських варіантів імені, то про них і не знатимуть: *«Ось я чиню примус, називаючи людей українськими формами імен, коли вони і решта довколишніх вживають лише змосковщені форми? Ще ніхто не чинив цьому якогось спротиву, для них це просвітницька кампанія з мого боку, бо більше почути ж нема від кого»* (Володимир Олівець) [10].

2. Ім'я в контексті дерадянїзації. У дискусіях, присвячених антропонімам, раз у раз зри-

¹ Правотис, пунктуація, слововживання авторів висловлювань збережені. Курсив наш.

нає питання національної свободи, незалежності. Учасники, незалежно від обізнаності в історії України, свідомі того, що Радянський Союз – це неволя, плекання меншовартості. Тому припускають, що люди, які воліють називати дітей російськомовними варіантами імен, мають радянську ментальність: «*Надежда константиновна крупская сперечалась зі мною щодо імені нашого сина*» (Alla Boyko). У коментарі йшлося про те, що українські варіанти імен видавалися жінці «вигаданими», такими, яких немає у словнику. «*Вона навіть словник витягла з шухляди і тикала мені його. А словник був нібито російсько-український, хоча насправді його можна назвати "російсько-російським"*» (там само) [11].

Іншим дискусіантам видається радянською сама ідея встановлення антропонімічного стандарту, яку запропонували в коментарях: «*Не треба тої радянської урівнювки, щоб всі писали так як згори скажуть*» (Вероніка Деркач), «*Чи знов союз повернемо? коли відмовлялись записати дитину так, як хочуть батьки*» (Ірина Ходаківська) [11].

Учасники дискусії, таким чином, приходять до концепту «радянськість», але визначають його за різними критеріями. Тут варто зазначити: антропонімічна практика СРСР, з одного боку, дійсно ґрунтувалась на нав'язуванні; з другого ж боку, червоною ниткою в ній проходило накидання всього російського, в тім числі антропонімів. Публікації мовознавців, присвячені антропонімії колонізованих народів, засвідчують, що російщення імен справді відбувалось в СРСР через «прагнення людей ставати більш "руськими"» [6, с. 334]. Але й ще раніше, в Російській імперії практикували російщення: 1888 р. Олександр III видав указ про заборону хрещення іменами на український («малоросійський») лад: тобто не *Остан*, а неодмінно *Євстафій*, не *Горпина*, а *Агріппіна*, не *Якилина*, а *Акуліна* та ін. Про змосковлення українських імен росіянами розповідав у «Сердешній Оксані» Григорій Квітка-Основ'яненко. Ця проблема торкнулася не лише України, а й інших країн, що входили до складу Російської імперії та/або СРСР. Зокрема, перетворення тюркського *Бахтіяра* на *Бориса*, *Гузаль* на *Галину*, *Мінуллі* на *Міхаїла*, а *Нурії* на *Анну* в радянську добу показано у статті Е. Лоусона та З. Зав'ялової про антропоніми татар Західного Сибіру [18]. Адже «нерусським» бути соромно; російський варіант імені нібито відсував загрозу приниження, другосортності через «нерусскость». Л. Белей ставить знак рівності між перекладністю імен та денационалі-

зацією українців [2, с. 44]. Засвідчують подібну практику й учасники дискусій: «*Бачив по роботі в старі часи багато паспортів де Дмитро, Петро, Данило, Микола були українською записані як "Дмітрій", "Пётр", "Ніколай", "Данііл", і ці люди приватно казали, що свідомо попросили саме так написати, щоб підкреслити свою "російськість"...*, цікаво, що вони зараз відчують?» (Bogdan Kievlianin) [11].

Але якщо царська та радянська Росія нав'язувала поневоленним народам, зокрема українському, змосковлені варіанти імен – або заборонами, або зневагою (з ілюзією повної добровільності), – то в незалежній Україні вибір імен *Нікіта*, *Кіріл*, *Данііл* замість *Микита*, *Кирило*, *Данило* ґрунтується на уявленні про нібито вищий престиж російськомовних імен. «*В українському контексті хочеться чути своє а не нав'язане через прирощення нашого*» (Iva Eve Demchuk) [11].

3. Протест проти імені: заперечення анахронізмів чи опір українізації? Коментарі під дописом фахової мовознавиці, редакторки Ольги Васильєвої, а також на сторінках однодумців, які його поширювали, часто ілюструють несприйняття українських варіантів імен, особливо гіпокористик. Учасники обговорень зауважують, серед іншого, що деяких їхніх співгромадян, навіть чиновників, обурюють традиційні українські варіанти імен. Так, працівниця РАЦС, за словами молодшої мами, протестувала проти імені *Данило*: «*Де таке почули – ДанилО? Вже хоча б Данііл...*» (Alla Boyko) [11].

На негативний флер довкола українізованих варіантів імен вказують і коментарі, де самі учасники критикують традиційні українські версії антропонімів. Так, одну з учасниць відверто драгує гіпокористика *Сашко*: «*Сашко, наче б'їдлана якого-то*» (Еліна Білашенко); учасник гнівно реагує на гіпокористики від імені *Іван*, запропоновані редакторкою: «*От поясніть мені, що в голові, коли пропонуєте звертатись "Ванько"?*» (Ivan Zhekov) [11].

Повернімося до праці Л. Масенко 1990 р.: «*Забули (...) більшість таких природних для української мови здрібнених форм на -ко: Андрійко, Вітько, Сашко (...) А здавалося б, мали поважати цей суфікс (...)*» [8, с. 12]. Не всім учасникам обговорення йдеться про повагу до словотвірного форманта *-ко*: деяким такі варіанти імен видаються грубими, «сільськими». Саме про цю тенденцію йдеться, судячи з таких коментарів, як: «*Так, я розумію, що так кличуть по селах але ця форма аж ніяк не видається ласкавою. Скоріше грубою і роздратованою.*

Ванько, Ірко і т.д. Вживати такі форми до учнів я б точно не стала» (Таня Омеляненко) [11], «Краще вже повне ім'я, ніж оте **Ванько, Юрко, Мишко**, звучить як дурко і не виключено, що так називали в селах не з високих міркувань» (Лана Сергеева) [4]. Хтось висміює і пародіює українські гіпокористики: «**Ірко, Танько, Олько, Анько...** Поржав. Така собі радість бути з ко» (Валентин Андрущенко) [11], «якщо так виглядає зменшено-пестлива форма, то мабуть дітки були того варті» (Лана Сергеева) [4]. Часом спостерігаємо досить гострі емоційні реакції і з боку тих, хто наполягає на українській антропонімічній традиції: «**Дістали своїми крістІнами, кІрІлами** і т.д. Так і хочеться в документах червоною пастою повиправляти» (Іванка Зварич) [11].

Противники українізованих варіантів імен говорять також про нібито застарілість: «чому ми повинні називати людей не їхніми іменами, а якими в Україні називали 100 років тому?» (Наталі Гавриленко) [11], «я не розумію, навіщо ідеалізувати якісь архаїзми та ще й сільського походження, за браком розвитку, хіба що?» (Лана Сергеева) [4]. Це також один з радянських наративів, за якими українськомовним іменам та гіпокористикам «штучно нав'язувалася конотація непрестижних, сільських, архаїчних» [1, с. 45].

Інколи аргументують відсутністю «недитячих» гіпокористик, якими б доречно було послуговуватися, звертаючись до дорослих: «**Дмитро**, звучить мені офіційно, а **Дмитрику**, мені здається треба казати до маленького хлопчика, аж ніяк до свого чоловіка...» (Світлана Вороніч) [11]. Є навіть ті, хто не проти експериментувати з антропоніміконом, бо те, що є нині, їх не влаштовує: «Якщо немає, то пропоную децю ввести, щоб було. Я не хочу бути **Наталкою. Наташа** звучить м'якше» (Natasha Zaika) [4]. Для інших це не є проблемою: «Моєму синові майже 40, і в родині він завжди **Сергійко**. Для офіційного звернення – **Сергій**» (Ludmila Shevchenko) [11].

Важливу роль у виборі варіанта імені відіграють і ЗМІ, продукти масової культури, як-от музика та кіно: «Наслухалися молоді батьки російських серіальчиків, репчиків усяких там **Нікітосів**, та й назвали дитину **Нікітою**» (Наталія Собчук) [11]. Просування російськомовних варіантів у медіа створює хибне враження невидимості українськомовних: «Все ті ж російськомовні варіанти, навіть на сайті УНІАН та інших таких нібито поважних медіаресурсах» (Алла Воуко). Закономірно постає питання: «І чим гірший **Івасик** за **Ванечку**?» (Ludmila Shevchenko), «люди, які не мають філологічну

освіту, дуже неохоче сприймають доводи спеціалістів. Для них більш авторитетними залишаться герої маскульту, російської літератури та кіноматографу» (Danilo Skub) [там само].

Відзначають і психологічну складність «українізації імен»: «коли треба звикнути до **Сашика** замість **Саші** – то одна історія. А якщо замість **Жені** – **Ївга** чи **Геня**, тут вже ломка!» (Zhenya Plyasova) [4], «якщо він років 40 був **Стьопою**, то за один день без власного бажання він **Стецем** не стане і т.п.» (Julia Brychko) [10].

4. Захист імені: особисті кордони чи зона комфорту? З одного боку, спостерігаємо намагання дискусантів захищати право на російський варіант імені: «(...) сімейне ім'я (...) формується зовсім за іншим принципом. І жодної букви у ньому змінювати не можна, бо це вже інше ім'я. Много сина звати **Тимур**, але сімейне ім'я у нього – **Тіма**, саме через і. Чому? Тому що так склалося. Я ж зі своїм ім'ям **Альона**, мабуть, взагалі маю згоріти синім полум'ям...» (Alona Smoliarova), «у мене онук **Ваня**. Ніякий не **Ванько, Іванко...** І так буде завжди. Так само і онучка **Аня**, так і буде, і ніяк інакше. А саме смішно, плем'яник, якому 48 років, **Сергійко**. Ха, ха ще раз ха» (Лідія Мажуга). До адвокатування російських антропонімів часто вдаються учасники, які коментують російською: «А если моего сына зовут **Михаил**, то с какого перепуга он вдруг должен стать **Михайлом**? Потому что кому-то показалось, что так интереснее?» (Anton Korotkov), «Их дети и они их называют, как хотят. Хоть **Дарт Вейдер**, хоть **Машиа**» (Александр Котляров). З іншого – бачимо заклики покинути «зону комфорту»: «ага і отут почало зачіпати **всіх Вань, Дім, Альош, Нікіт** і тому подібне! Бо так звикли! А правда очі коле! Бо так зручно!» (Оксана Остапівська) [11].

Залучене спостереження показало також, що носіям імен не байдуже, як саме звертаються до них та до їхніх близьких: «як хтось назве мене на російський лад "**Софья**", то аж вивертає» (@sofia_) [16], «мені особисто на дражнилки схожі оці всі **Вови-Сірвожі-Льоші** і т.п.» (Галина Бошко) [11], «Мені не подобається, як звучить "**надъежда**". З дитячого садочка я асоціювалася з тією піснею "**надъежда - мой компас земной...**"» (@user-sj6ve7vx3b) [16], «Старший син має ім'я **Богдан**. Того, хто кликав його "**бодя**" готова була вкусити!» (Anzhela Deomina), «Мені, особисто, не подобається, що на мого чоловіка всі "**коляють**", він же – **Микола** і язик не повертається "**коляти**"» (Галина Кравчук Ярема) [11], «Аж коробить коли мене називають **Юлічка**, а сина **альошою**» (Julia Brychko) [10].

Діляться й досвідом неповаги до імені в школі: «І так само було з однокласниками **Іваном та Василем**. Їх російськомовні викладачі називали "**Ванька**" та "**Васька**". І ставлення було відповідне...» (Марія Квітенко), «А не моральним звалтуванням було у 1975 році, коли на першому уроці русскава язика, мені в зошиті вчителька закреслила моє ім'я **Оксана** і написала **Ксенія??...**» (Оксана Іванова) [11]. Подібний булінг українців, які обстоювали українську звукову оболонку імені, засвідчувала й Л. Масенко: до Інституту мовознавства надходили скарги від батьків, яким працівники РАЦСів відмовляли в реєструванні імені Оксана, бо вважали «правильним» лише варіант Ксенія [8, с. 14].

5. Антропонімічний дискурс і виховання дітей. Повага до гідності дитини, до її самовизначення й самовираження – в центрі уваги учасників дискусії. Дорослі розповідають (часто з гордістю), що їхні діти чи учні бурхливо реагують на незвичну форму імені: «мого молодшого сина звати **Дмитрик** і він дуже демонстративно ображається, коли хтось десь намагається назвати його **Дімою**» (Наталія Кобзар), «сусідка назвала його **Сашунею**, то дуууже обурювався – "**Сашуня, Сашуня** – шо за дурне ім'я?!". Дуже добре, що вчителька запитала як його кликати, а то б теж нарвалась на бурчання з його сторони» (Галина Кравчук Ярема) [11]. Деякі з дітей навіть не втримуються від повчань (можливо, під впливом батьків): «Якщо хтось їх так називає, то вони кажуть, що **Паша (Діма)** – за Уралом, а вони **Павлик і Дмитрик**» (Галина Чорна). Дорослі пригадують, як і самі захищали своє право на ім'я: «але я тоді наполягла, що зовуть мене **Оксана** і крапка! І вчителька змушена була виправити на Оксана» (Оксана Іванова), «Я то думаю, і чого я в дитячому садку і в школі всіх біла, хто на мене казав "**Света**"... батьки вчили тільки – **СВІТЛАНА**!» (Світлана Саніна) [11], «Отож...Моя доня на запитання "**Як тебе звати?**" відповідає – "**Наталочка**". Хтось каже: "**Яке гарне ім'я, як воно тобі пасує!**", а хтось одразу собі спрощує: "**ааа Наташа**". На що вона говорить: "**Ні, я Наталочка!**". І якщо хтось десь гукає Наташу, то вона не озернеться, бо це чуже ім'я» (Світлана Суниця) [12].

До дискусії долучалися також вихователі, які розповідали, що пропонували дітям українські варіанти імен: «У садочку намагаюся називати діточок на український лад. Лагідно і поступово привчаю до цього дитину» (Мартиненко Наталя) [11]. З цим погоджуються й батьки дітей: «Доріс хлопчик до садочка, школи, а там – Господи

борони, щоб вихователька чи вчителька назвали **Микиткою!** "Він у свідоцтві записаний **Нікіта!**" "Ми так вдома привикли називати". І росте чадо Нікітою, бо так "привикли"» (Наталія Собчук). Інші були проти такої практики: «Вихователь ще і запитає у мами при знайомстві з дитиною, як її називають вдома» (Наталя Цурикова) [там само].

6. Українська самосвідомість: чи стосується вона імені? Діти, чий батьки називали їх зросійщеними варіантами імен, розповідають, як у певний момент усвідомили, що ці варіанти – наслідок русифікації: «В моєї матері викликає відразу ім'я **Микита**, хоча сама вона мені дала таке ім'я, просто російською. Бо "**Нікіта**" звучить мовляв краще"... І від початку п.вторгнення, я вже не думаю, що це лишень справа особистого смаку людини...» (@mcsprtg7726) [16]. Зізнаються і в тому, що самі соромилися українськомовних варіантів імені: «я дуже радів, що мене звали **Роман**, і в моєму імені немає букв які б видавали в мені "хохла" (При реєструванні в соцмережі Вконтакте. – О. М.). А мій товариш **Сергій**, був нещасливим власником букви "і". Соромно це визнавати, але ми зневажали українську мову» (@TheRmRo) [там само]. Інколи російськомовна версія імені викликала непояснюваний внутрішній опір: «Я більшу частину життя прожив не сприймаючи свого імені. Ніяк не міг зрозуміти, як змиритися чи прийняти оте закінчення **гей**. Аж поки не відкрилися очі, не усвідомив себе українцем, і, о, диво, виявляється я завжди був ніякий не **гей**, **гій**. **Сергій**» (Гашинський Сергій) [10].

Є дискусанти, які чітко розмежують вибір варіанта імені та патріотичний світогляд: «Українізація то прекрасно, але я не **Дарця** і не **Одарка**» (Дар'я Мігунова) [11]. Один з аргументів – участь у бойових діях: «наскільки я знаю, на передовій немало і **Миш**, і **Вань**, і **Дім**... особисто знаю таких дітей і племінників моїх друзів та знайомих... І воюють не гірше за **Дмитриків та Іванків**...» (Ірина Руснак) [там само]. Аж до того, що тенденція до українізаційної політики в антропонімії видається декому з дискусантів небезпечною: «Штучна "унікалізація", зумовлена нав'язливим "лиш би ні в чому не бути схожими на них (росіян. – О. М.)", ризикує перетворитися у манію» (Сашко Панадій) [там само]. І навіть закидають опонентам «рашизм»: «коли мені до всього є справа, що там у сусіда і як він назвав дитину, чому у старшого брата не запитав і т.п. Лікуйтесь краще від рашистського менталітету» (Ольга Надписи) [там само].

В обговоренні подеколи з'являються елементи наївної етнопсихолінгвістики: «Зверніть увагу,

що російські імена: **Вася, Толя, Юра** і п. – жіночого роду (вона), в нашій мові чоловічі імена завжди в чоловічому роді, він – **Василько, Юрко, Только**, чи не пов'язано це з менталітетом?» (Марія Мартинюк) [там само]. Порівнюють із досвідом інших країн: «*Ні одному полякові не прийде до голови, щоб сказати: "яка різниця, як називається моя дитина – Ян чи Ваня!" Ні одному!!!! Бо в поляка може бути ТІЛЬКИ Янек!*» (Світлана Лаврін) [там само].

7. Бачення проблеми та курс на її подолання. Показово, що дискусанти не лише озвучують проблему, а й пропонують різні методи її вирішення. Серед них видання фахової літератури: «*Чи, може, словник імен новий створемо?*» (Алла Воуко) [11]. Така пропозиція цілком зрозуміла, адже, наприклад, українсько-російський та російсько-український «Словник власних імен людей» за редакцією С. Левченка (1967), розрахований на працівників бюро РАЦС, хоч і подає українські та російські офіційні варіанти імен достатньо чітко, проте важко зрозуміти, котрі з неофіційних антропонімів (*Антоша, Ліза, Маша тощо*) [13] традиційно побутують в українців, а котрі – в росіян, але накинута українцям. Виданий 2005 р. «Словник українських імен» за редакцією І. Трійняка, що маркує варіанти антропонімів, які прийшли до нас з інших мов (наприклад, *Аля* від *Олександра* містить позначку з рос.)

може не бути відомим широкому загалу, оскільки його наклад становив лише 3000 прим., на противагу 130000-ному накладу словника 1967 р., і він не був поширюваний в електронній версії [15].

Також акцентують на важливості просвіти молодих батьків: «*Цей би список вивісити у пологових будинках*» (Наталія Собчук), навчання співробітників державних органів тощо: «*Ідіть ліпше понавчайте працівників паспортних столів та поперероблюйте систему, може більше користі буде*» (Любовь Калинина), виховання дітей: «*На те і розумні батьки, щоб пояснити дітям, що прийшли на нашу землю гвалтівники, котрі і перекрутили їхні імена*» (Лариса Луценко) [11].

Висновки. Ми свідомі того, що коментарі в соціальних мережах не показують повної картини соціономастичного дискурсу в непрофесійних колах, а лише демонструють окрему його частину. Проте ця частина цінна тим, що озвучує дражливу проблему сьогодення. Важливо, що ім'я для сучасного українця – не просто набір звуків, а маркер особистості, який виконує функцію національної ідентифікації, окреслює персональні кордони, стає приводом для пізнання історії України, українського народу, порушує питання етики, естетики, потреби розвивати український антропонімікон – і навіть слугує настановою для виховання наступних поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белей Л. Ім'я дитини в українській родині. Харків : Фоліо, 2010. 283 с.
2. Белей Л. Українські імена перед викликами ХХІ ст. 1. *Дивослово*. 2011. № 9. С. 40–45.
3. Власна назва і суспільство. *Дисципліна спеціалізації за вибором. Силабус навчальних дисциплін Запорізького національного університету*. Режим доступу: <https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=4685> (дата звернення 01.08.2023).
4. Грубич К. Ще раз до недавнього дискурсу/срачу щодо слова «Катюша». Режим доступу: <https://www.facebook.com/nejnich/posts/pfbid0Czyh2memmZyjb7MuiZ3KbriLXYMu3KuqanB1ghHKpxCDVRheVpFcP93J77K3Pk531>
5. Ковалевич Б. Соціальні мережі як новий інструмент ведення інформаційних війн у сучасному світі. *Грані*. 2014. № 4(108). С. 118–121.
6. Кузнєцова Є. Русифікація імен. *Мова-меч. Як говорила радянська імперія*. Глибока : Твоя підпільна гуманітарка, 2023. С. 333–334.
7. Майдан М. Чому Вася, не Василько? *Пишемо грамотно українською мовою. Запитуйте – відповідь даємо!* URL: <https://www.facebook.com/groups/pusatupravylnoucraiskoyu/posts/189822400704947/> (дата звернення: 04.08.2023).
8. Масенко Л. Українські імена і прізвища. Київ : Знання, 1990. 47 с.
9. Огієнко І. Стилістичний словник української мови. Львів : Видання української книгарні й антикварні, 1924. 496 с.
10. Олівець В. А чи важлива для тебе українськість... URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0WrcobuSfLcHwvbdtdWEq1gMMMyDypK2ghZzThz9RLJ75XbiHdZdFGkb7ayu3xSi8WI&id=100007810686548 (дата звернення: 16.08.2023).
11. Редакторка Ольга Васильєва. В українських іменах немає суфікса –ік... URL: <https://www.facebook.com/olha.vasylieva.litred/posts/pfbid0379saPkSpZfPm9ib4q4EDuZZ1kAD8ED9NAWG5Efg2Dywi8L19PZMydWAunzoBTEHSI> (дата звернення: 19.08.2023)

12. Сердунич Л. Чому Вася, не Василько? *Українська мова для всіх*. URL: <https://www.facebook.com/groups/367613903441695/posts/2082245861978482/> (дата звернення: 19.08.2023).
13. Словник власних імен людей (українсько-російський і російсько-український) / за ред. С. Левченка. Київ : Наукова думка, 1967. 109 с.
14. Стефанія – відтепер тренд? Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції. URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/novini/stefaniya-vidteper-trend/> (дата звернення: 04.08.2023).
15. Трійняк І. Словник українських імен. Київ : Довіра, 2005. 509 с.
16. Українські імена на російський лад – це все ще модно? | Калькування імен | Проблеми транслітерації. *Хвильова*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DLlJuPTPE3M> (дата звернення: 28.07.2023).
17. Худаш М. З історії української антропонімії. Київ : Наукова думка, 1977. 235 с.
18. Lawson E., Zavyalova Z. The Cultural and Language Effects of the Influence of Russian on West Siberian Tatar Names. *Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences*. York University, 2009. Pp. 637–653.
19. Naumenko O. Пані та панове... *Пишемо грамотно українською мовою. Запитуйте – відповідаємо!* URL: <https://www.facebook.com/groups/pusatopravlynoucrainskoju/posts/1693429640862179/> (дата звернення: 14.08.2023).

УДК 811.161.2'373:004

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.14>

АНАЛІТИЧНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕРМІНІВ ЯК ТИП ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ НОМІНАЦІЇ

ANALYTICAL METHOD OF FORMATION COMPUTER TERMS AS A TYPE OF TERMINOLOGICAL NOMINATION

Ментинська І.Б.,

orcid.org/0000-0001-7939-0010

старший викладач кафедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

У статті охарактеризовано один із продуктивних способів творення комп'ютерних термінів – синтаксичний спосіб. Причиною активного використання цього способу є інтенсивний розвиток комп'ютерної терміносистеми, що спричинює потребу конкретизувати чи увиразнити поняття. Мета дослідження – комплексно охарактеризувати аналітичний спосіб творення комп'ютерних термінів як тип термінологічної номінації та визначити рівень його продуктивності. Для реалізації мети виконано такі завдання: 1) за структурно-семантичною типологією виокремлено терміни-словосполуки комп'ютерної галузі; 2) проаналізовано істотні ознаки аналітичних конструкцій в комп'ютерній терміносистемі; 3) виявлено найпродуктивніші моделі аналітичного термінотворення. Актуальність роботи пов'язана зі зростанням інтересу до аналітичного способу словотворення в терміносистемах різних галузей знань, зокрема і в комп'ютерній, а також пошуком шляхів розв'язання нагальних практичних потреб новітніх терміносистем, що активно розвиваються.

Аналіз українських комп'ютерних терміносполук засвідчив, що аналітичний спосіб творення посідає вагоме місце серед інших способів термінотворення завдяки високій здатності до чіткішого і точного вираження наукових понять. Комп'ютерні терміни-словосполуки поділяємо за семантичною ознакою на розкладні та нерозкладні (стійкі й терміни-фраземи); за структурою на дво- та багатоконпонентні конструкції. Виявлено, що найпродуктивнішими є дво- і трикомпонентні терміносполуки (моделі: **прикметник + іменник**, **іменник + іменник**, **іменник + прикметник + іменник**). Терміносполуки, виконуючи номінативну функцію, визначають обсяг поняття, яке номінують, допомагають зрозуміти його місце в комп'ютерній системі термінів. Особливостями комп'ютерних складених найменувань є те, що компонентами таких сполук можуть бути символи: *програма на C++*, *масиви в C#*; продуктивною в комп'ютерній терміносистемі є модель: **дієслово + іменник**: *закрити файл*, *інсталиювати програму*, *вибрати в меню*, *оновити таблицю*, а також виявлено лексичні одиниці, які мають ознаки і терміна, і фразеологізму, їхньою істотною ознакою є те, що, позначаючи спеціальні поняття, вони виконують номінативно-дефінітивну, а не емоційно-експресивну функцію. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в потребі глибше дослідити феномен взаємодії терміна і фразеологічної одиниці та визначити статус і місце таких конструкцій в галузевій терміносистемі.

Ключові слова: термінологія, аналітична деривація, терміносполука, вільні та сталі терміни, терміни-фраземи.